

Tone Pernille Østern

Muntlig innledning (20 min) til

Danserisk samtale med tema "Muligheter i og med improvisasjon"

Arrangert av Danseinformasjonen og DansiT lørdag 19.nov 2011

Rom for meningsskapning

- improvisasjon sett gjennom det dansende subjektets opplevelser

Danselaboratoriet er en arena for improvisasjon og koreografi for ulikroppede dansere. Danserne som deltar der er veldig forskjellige, og de har veldig ulik tidligere erfaring med dans. Dette mangfoldet byr på mange muligheter for meningsskapning. I gruppen har jeg rollen som dansepedagog, koreograf og forsker.

For å kort presentere mitt eget forhold til improvisasjon, så jobber jeg i tillegg til Danselaboratoriet mye med improvisasjon som del av koreografiske prosesser gjennom Inclusive Dance Company, og med improvisasjon som del av forestillinger gjennom for eksempel Lise Hoviks arbeid samt gjennom å være utøver i playbackteaterkompaniet Momentum.

I denne innledning så løfter jeg likevel fram rom for meningsskapning i improvisasjon med utgangspunkt i det kunstneriske utviklings- og forskningsarbeid jeg gjorde i Danselaboratoriet i perioden 2003-09.

Når jeg startet Danselaboratoriet i 2003, så var den første danseren med en funksjonshemming som jeg møtte en ung kvinne med cerebral parese. Jeg kaller henne Vera.

Ansikt til ansikt, eller rettere sagt kropp til kropp, med henne så vaklet mye av den kunnskap som jeg hadde om dans. Hun kunne ikke gå. Så da kunne vi ikke jobbe med trinn. Hun kunne ikke bruke beina på en kontrollert måte. Så da kunne vi ikke jobbe med å skape mønster i rommet, gående. Forflytning på hjul er annerledes enn til fots. Hjulene har innflytelse på bruk av tempo og rytme. Vera kunne ikke bevege seg kontrollert, presist eller unisont med de andre danserne.

Plutselig, i løpet av bare noen få minutter i dette første møtet, så virket de tingene jeg trodde jeg visste om dans desintegrert, og som ufullstendig kunnskap. Så jeg snublet, ikke bare litt, men jeg snublet virkelig over de fragmenterte bitene av min dansekunnskap. Et nytt rom holdt på å åpne seg for meg, i improvisasjon og gjennom improvisasjon.

I møte med Vera snublet jeg inn i dette nye rommet, og jeg falt. Jeg befant meg i "the gap". Likevel, mens jeg falt, så var jeg fascinert av kvinnen i rullestol foran meg. Hun hadde sterk tilstedeværelse i rommet og så meg rett i øynene. Jeg nærmet meg henne, for å skape mindre avstand mellom oss. I det jeg strekte meg ut for å røre ved henne, så berørte hun

Tone Pernille Østern

Muntlig innledning (20 min) til

Danserisk samtale med tema "Muligheter i og med improvisasjon"

Arrangert av Danseinformasjonen og DansiT lørdag 19.nov 2011

meg rett tilbake. Når jeg ga min vekt til henne gjennom å lene meg mot henne, så presset hun tilbake med kraft.

Rullestolen begynte å svinge rundt sitt eget dreiepunkt på grunn av vektforskyvelsen mellom oss og jeg var nødt til å følge med, ellers så ville jeg falle (igjen). Kontaktpunktet mellom oss rullet fra armer, over skuldre og opp til hodet. Hennes hode tilbød meg støtte mens jeg lente meg mot henne, ute av balanse, der jeg sprang rundt rullestolen for å unngå å dette. Lyden av håret vårt som knastret mens vi lente hodene mot hverandre blandet seg med lyden av hjulene på rullestolen som skapte friksjon mot gulvet da Vera slo på bremsene. Sentrifugalkraften som påvirket meg da rullestolen stoppet sendte meg framover i rommet, ut av kontakt med Vera og til slutt falt jeg virkelig, jeg datt, rullet over gulvet og endte opp sittende midt imot henne.

Danserens fortellinger

Dette er en fortelling om et møte i improvisasjon, sett gjennom det dansende subjektets opplevelser. I denne fortellingen er det jeg som er oppleveren og fortelleren.

Det materiale jeg samlet inn fra Danselaboratoriet fokuserer på opplevelsene i improvisasjon hos ulike danserne, samt meg selv. Det opplevelsene forteller om, er hvor mye som skjer i det dansende subjektet mens hun improviserer. Det foregår hele tiden sterke opplevelser, det skapes mening og det bygges erfaringer. Materialet løfter spesielt fram de muligheter for meningsskaping som ligger i de dansede møtene mellom de ulike danserne. Møtene i improvisasjon er særdeles viktige. I mitt første møte med Vera, så innså jeg at selv om hun var veldig annerledes enn den typiske danseren så var dansens viktige elementer som rom, tid og dynamikk fortsatt til stede i vår improvisasjon. Disse elementene bare kjentes annerledes ut enn jeg var vant til.

Min tidligere forståelse av hva dans er, ble forstyrret av de nye opplevelsene. Det rom jeg hadde for dans, ble for trang. Min forståelsesramme for dans, og måter å utforske og undervise dans på, ble sprengt og åpnet seg. Jeg skal ikke knytte an mye til teori her, men både jeg og de fleste av danserne gjennomgikk i prosjektet det som Jack Mezirov, John Dewey og Inkeri Sava på litt ulike måter kaller estetiske transformative læringsprosesser. Prosesser som virkelig forandrer deg. Det som jeg kaller meningsskaping faller inn under de estetiske transformative læringsprosessene. Meningsskaping er noe som forandrer mennesker, og dette *kan* skje i improvisasjon.

Tone Pernille Østern

Muntlig innledning (20 min) til

Danserisk samtale med tema "Muligheter i og med improvisasjon"

Arrangert av Danseinformasjonen og DansiT lørdag 19.nov 2011

Rom for meningsskapning

Hvilke rom er det da som kan åpne seg i improvisasjon, og hvorfor kalle dem rom? I dette prosjektet ville jeg ikke liste opp og prøve å fiksere ulike spesifikke måter som de ulike danserne skapte mening på. For å fange den mobiliteten i meningsskapning jeg fant så definere jeg isteden flere, bredere rom som de ulike meningsskapende prosessene kunne plasseres innenfor. Det er viktig å poengtere at disse meningsskapende prosessene hele tiden var i bevegelse. Danserne var hele tiden i forandring. Jeg ga rommene ulike navn som karakteriserte den form for meningsskapning som skjedde, for eksempel det estetiske eller det politiske rommet.

Det rommet som forandret seg aller mest hos de åtte danserne i prosjektet sett på som gruppe, var det som jeg kalte det estetiske rommet. Med denne betegnelsen, så henspilte jeg på dansernes forståelse av dans som kunstform, hva dans egentlig er, hvilken form dans kan ha, hvordan dans kan se ut. Innenfor den estetiske forståelsen av dans var det utrolig mye bevegelse i løpet av prosjektet, det skjedde veldig mange meningskapende prosesser hos danserne. Dette var noe som improvisasjonen tilbød. På en fundamental måte ble deres forståelse av hva som er interessant, verdifullt og fascinerende i dans forandret. Danserne var ofte pasjonerte når de fortalte om sine nye perspektiver på dans, og de ga uttrykk for at de nøt sin nye og rom-sligere estetiske forståelse av dans. En av danserne sa i et intervju:

Etter at jeg startet i Danselaboratoriet, så tenker jeg mer og mer at dans kan defineres på mange ulike måter. Før så tenkte jeg alltid at dans er dans, det er bevegelse til musikk, i rytme med musikken og i forhold til ulike mønstre som dansen krever. Men det er jo ikke sånn det er, egentlig. Dans kan defineres på en bredere måte, på ulike måter. Bare det å gå opp og ned til gulvet og gjøre ulike bevegelser, det kan også være dans. Jeg har kommet inn i et større rom for dans. Før hadde dans en mening, nå har det mange meninger. (Danser i Danselaboratoriet år 2004)

Forståelsen av hva dans er, kan definitivt påvirkes og forandres gjennom å improvisere i dans. Mange andre rom kan også åpnes opp, og jeg rekker ikke å tangere alle her.

Men et annet rom som det er verdt å peke på, der det skjedde mange meningskapende prosesser i akkurat dette prosjektet, er det som jeg kalte det politiske rommet. Med det mener jeg et rom der maktstrukturer, stereotypier og fordommer kommer til syne.

Tone Pernille Østern

Muntlig innledning (20 min) til

Danserisk samtale med tema "Muligheter i og med improvisasjon"

Arrangert av Danseinformasjonen og DansiT lørdag 19.nov 2011

Dette synes jeg det er verdt å dvele ved, fordi det er et rom som ofte blir neglisjert i improvisasjon i dans. Tross at dansekunsten kan være temmelig politisk som scenisk virksomhet, så kan utforskende virksomhet og undervisning i improvisasjon være forbausende lite interessert i eller bevisst om de maktstrukturer og maktujevnheter som improvisasjonen kan synliggjøre.

En grunn til at dette ofte neglisjeres, tror jeg er fordi mye improvisasjon i hvert fall blant profesjonelle skjer i veldig homogene grupper. Går du inn i en profesjonell improvisasjonsklasse, så har det hittil vært slik at det ofte er temmelig like dansere med temmelig lik utdanningsbakgrunn, med en overvekt av kvinner, gjerne unge kvinner i 20-30-årene. I en homogen gruppe så er det en del ting som ikke blir så lett synlige og det kan virke ganske friksjonsfritt, men samtidig så er det en del muligheter til forandring som det er vanskeligere å få tak på i så homogene grupper.

Danselaboratoriet er ikke en slik gruppe. Det er en gruppe med særdeles ulike dansere, med og uten funksjonshemninger, i ulike aldre, og med ulik tidligere erfaring i dans. Her blir det politiske rommet fort mye synligere. Men likevel, så tok det flere år før jeg så de ujevne maktstrukturene også i denne gruppen, rett og slett fordi jeg var så vant til å se dem, at jeg ikke tenkte over det. Jeg måtte se videomateriale fra klassene, ikke minst min egen agering som pedagog, mange ganger før jeg begynte å legge merke til at jeg som pedagog for eksempel tenderte å ta mange flere valg for danserne med funksjonshemming enn for de uten. Her befestet jeg altså, isteden for å utfordre, et syn på funksjonshemmede som mer passive enn funksjonsfriske. Jeg begynte også å se at det alltid var de funksjonsfriske danserne som valgte partner for partnerwork enn motsatt, og at det alltid var de funksjonshemmede danserne som gikk sist ut på gulvet i såkalt frie improvisasjoner.

Plutselig så jeg en lang rekke stereotypier gjenta seg, som hadde paralleller til stereotypier knyttet til ulike mennesker i samfunnet. Spesielt de frie improvisasjonene var "farlige", de som ikke ble mer rammet inn og ledet av meg, men der gulvet var åpent for "frie valg" sånn som vi ser i for eksempel jams. Her var det stor fare for at innbakt i de såkalt frie valgene, så lå konservativ, stereotyp kunnskap om "den andre". Det ble synlig at det rådet en slags taus forståelse av at den funksjonsfriske er den mer aktive og

Tone Pernille Østern

Muntlig innledning (20 min) til

Danserisk samtale med tema "Muligheter i og med improvisasjon"

Arrangert av Danseinformasjonen og DansiT lørdag 19.nov 2011

dominerende part i en relasjon, mens den funksjonshemmede er den mer passive og mottakende parten.

Improvisasjonens frihet inneholder både dens muligheter, og dens fallgruver. Her vil jeg gjerne vise til Eva Mark, som er doktor i teoretisk filosofi og likestillingskonsulent i Sverige. Hun gransker kritisk begrepet "kunstnerisk frihet" og spør seg hva som skjer med forandrings- og likestillingsarbeid på veg mot et mer mangfoldig scenekunsthelt når kunstnerisk frihet får råde. Ofte kan "kunstnerisk frihet" bety at man ikke gjør noe nytt, men man gjør som man pleier. Det er fordi frihet alltid er relativ. Våre så kalte frie valg gjør vi på bakgrunn av vår tidligere erfaring som vi har fått i en gitt samfunnsmessig kontekst og når det kommer til improvisasjon, i en gitt estetisk kontekst.

Denne konteksten er allerede preget av de vurderinger som mennesker som levde før oss hadde. Og denne konteksten får vi under huden. Mange aspekter av vår kontekst består av taus kunnskap og er like selvfølgelig som luften vi puster.

I dette er det en pedagogisk innsikt å hente. Spontane, frie prosesser sementerer ofte "å gjøre som man pleier". Derfor vil jeg også, som Eva Mark, fremheve betydningen av prosesser som ikke bare er frie eller spontane, men som er reflekterte.

Derfor, i alt dette frie som improvisasjonen tilbyr, så er god, reflektert ledelse enormt viktig. De improviserende må utfordres. I hvert fall hvis man vil åpne opp improvisasjon for flere og ulike mennesker, og dermed la dansekunsten være tydeligere i dialog med samtiden. For samtiden er og forblir mangfoldig.

Avhengig av måten improvisasjonen blir ledet på av pedagogen eller lederen som ofte kan være en koreograf, så åpner seg flere eller færre rom i improvisasjon. I takt med at jeg som pedagog i Danselaboratoriet utviklet større og større bevissthet om det politiske rommet og lot det virke inn på min ledelse, så åpnet seg også et politisk rom for meningsskapende prosesser hos danserne. Og dette var et rom der det var veldig mye bevegelse gjennom prosjektet. Et sitat av en av danserne kan illustrere dette:

Ikke bare i dans, men også ellers, så tror du liksom at du må være så forsiktig med funksjonshemmede mennesker. Og du må være så respektfull og oppmerksom. Og det var jeg i begynnelsen, men nå på slutten så tenker jeg ikke sånn i det hele tatt.

Tone Pernille Østern

Muntlig innledning (20 min) til

Danserisk samtale med tema "Muligheter i og med improvisasjon"

Arrangert av Danseinformasjonen og DansiT lørdag 19.nov 2011

Den nye typen relasjon som jeg har utviklet i forhold til mennesker med funksjonshemming har vært en virkelig wow-opplevelse. (Danser i Danselaboratoriet)

Dette var en gjennomgående og omveltende forandring hos flere av de funksjonsfriske danserne i prosjektet, og det var en utrolig viktig forandring som åpnet opp for helt nye relasjoner og dermed helt nye improvisasjoner i gruppen. De ulike danserne ble mer på lik linje, noe som var myndiggjørende for de funksjonshemmede danserne og befriende for alle. Parallelt med at disse meningsskapende prosessene skjedde, så åpnet seg også rommet for improvisasjon i gruppen. Rommet ble større.

Hele tiden var det synlig hvordan forholdet mellom improvisasjon og livet er en dør som kan åpnes i begge retninger. Og dette er noe som karakteriserer improvisasjon. Livet jeg lever har påvirkning inn i improvisasjonen, men det som skjer i improvisasjon har også påvirkningskraft ut i livet.

Når jeg observerer og deltar i Danselaboratoriet, når jeg ruller over, under og rundt danserne; når jeg springer over gulvet, når jeg hører studioet fylles av rop og latter, når jeg rødmer fordi jeg blir beveget, når jeg sanser spenningen mellom to dansere som strever med å finne ut av en oppgave, når jeg lytter til veldig ulike danseres refleksjoner om improvisasjon og når jeg svetter mens jeg prøver å skape koreografisk materiale, så er dette på ingen måte et nøytralt, objektivt eller en-dimensjonalt rom. Dette rommet i improvisasjon er et levd rom, det vibrerer av opplevelser, det forhandles og omforhandles om mening hele tiden, og estetiske, filosofiske og politiske aspekter gjør seg hele tiden påtrengende. På alle mulige måter så er dette et rom med store estetiske, kunstneriske, politiske og pedagogiske implikasjoner og muligheter. Det er et rom for meningsskaping og forandring – på sitt beste, både rom-slig og raust.